



JAARVERSLAG 2017

OVER ONDERZOEK SAMENWERKING EN TOEKOMST



Kennisplatform

Veehouderij en humane gezondheid

RIVM | GGD GHOR NEDERLAND
WAGENINGEN UNIVERSITY & RESEARCH
UNIVERSITEIT UTRECHT | LTO NEDERLAND
OMGEVINGSDIENST NL | ZONMW

JAARVERSLAG 2017

OVER ONDERZOEK SAMENWERKING EN TOEKOMST



Kennisplatform

Veehouderij en humane gezondheid

RIVM | GGD GHOR NEDERLAND
WAGENINGEN UNIVERSITY & RESEARCH
UNIVERSITEIT UTRECHT | LTO NEDERLAND
OMGEVINGSDIENST NL | ZONMW

INHOUDSOPGAVE

3

Voorwoord	4
1 Organisatie en samenwerking	6
1.1 Organisatiestructuur	6
1.2 Van duikboten naar dolfijnen	7
2 Producten	8
2.1 Kennisberichten	8
2.2 Reacties op actualiteiten	10
2.3 Communicatieproducten	12
3 Bijeenkomsten: kennis laten landen	13
3.1 Symposium 2017 “Over onderzoek, samenwerking en toekomst”	13
3.2 Themabijeenkomsten	14
4 Financiële resultaten	16
4.1 Kostenoverzicht 2017	17
4.2 Toelichting op de kosten	17

VOORWOORD

Het Kennisplatform Veehouderij en humane gezondheid wil professionals, die dagelijks bezig zijn met beleid en de uitvoering van lokale en regionale veehouderij ontwikkelingen, beter in staat stellen antwoord te geven op vragen en zorgen van lokale en regionale overheden, burgers en bedrijven. Een missie die nog steeds staat als een huis.

Het jaar 2017 stond in het teken van optimalisatie van de werkprocessen en samenwerking binnen het Kennisplatform, en belangrijker nog: het versterken van de verbinding met de achterban.

We hebben de werkprocessen nu zo ingericht dat we meer hebben kunnen produceren. Ook wordt er steeds meer gebruik gemaakt van de mogelijkheden die het Kennisplatform biedt. Een mooi voorbeeld is de totstandkoming van Q&A's. In samenwerking met gemeenten, GGD'en en Omgevingsdiensten worden antwoorden geformuleerd op vragen die omwonenden stellen rondom een lokale casus.

Het Kennisplatform draait nu goed, wordt steeds beter gevonden en krijgt veel waardering. Dit blijkt ook uit het feit dat het besluit is genomen om het Kennisplatform nog eens drie jaar voort te zetten.

We hebben weer stappen gezet om onze ambitie waar te maken, namelijk dat we dé autoriteit zijn die antwoord geeft op vragen over veehouderij en de gezondheid van mensen.



Annemarie Moons

Stuurgroepvoorzitter Kennisplatform

Veehouderij en humane gezondheid

Voorzitter Wellant-college

1 ORGANISATIE

EN SAMENWERKING

Het Kennisplatform Veehouderij en humane gezondheid is een samenwerkingsverband van zeven kennisinstituten en uitvoeringsorganisaties: RIVM, Wageningen University & Research, Universiteit Utrecht, ZonMw, GGD GHOR Nederland, Omgevingsdienst Nederland en LTO Nederland. Gezamenlijk zetten zij hun kennis in voor een deskundige en gewogen beoordeling van wetenschappelijke informatie.

1.1 Organisatiestructuur

De basisstructuur van de organisatie van het Kennisplatform bestaat uit een stuurgroep die wordt gevoed door een groep met inhoudelijke kennis (expertiseforum) en een groep met communicatiekennis (communicatieforum). Dit alles wordt aangestuurd vanuit een klein team bestaande uit de voorzitters en secretarissen van beide fora en de algemeen secretaris. Voor deze basisstructuur stellen de deelnemende organisaties medewerkers beschikbaar.

1.2 Van duikboten naar dolfijnen

In 2016 stond het op gang brengen van de productie centraal. Dit heeft geresulteerd in een serie kennisberichten die een goede kennisbasis vormen voor het Kennisplatform. Naar aanleiding van alle ervaringen in 2016 en de evaluatie in het najaar van 2016 zijn verbeteringen benoemd om als organisatie producten sneller tot stand te laten komen, vaker producten op te leveren en extra nadruk te leggen op bruikbaarheid van de producten.

Om dat te bereiken zijn begin 2017 heidagen georganiseerd voor het communicatieforum, het expertiseforum en de stuurgroep. Centraal stonden de werkprocessen in deze nieuwe fase. Aandachtspunt daarbij was om de betrokken medewerkers het 'Agile werken' te laten toepassen: van duikboten naar dolfijnen. Door vaker kort voortgangsoverleg te hebben, door in kleine werkteams aan activiteiten te werken en door regelmatig deelproducten op te leveren, is in 2017 de betrokkenheid en productiviteit versterkt. Hierdoor zijn in 2017 de producten ook sneller opgeleverd.

Het communicatieforum en het expertiseforum hebben minder bijeenkomsten gehad. De twee fora zijn in 2017 twee keer gecombineerd bij elkaar gekomen om gezamenlijk koers te bepalen. Daarnaast had het communicatieforum elke maand telefonisch voortgangsoverleg. Door meer telefonisch te vergaderen, is zo efficiënt mogelijk ieders kennis en expertise ingezet.

2 PRODUCTEN

Het Kennisplatform Veehouderij en humane gezondheid heeft in 2017 een flink aantal tastbare producten opgeleverd.

2.1 Kennisberichten

In 2017 is het Kennisplatform meer gaan werken met vragen en antwoorden (Q&A's). De Q&A's zijn levende documenten. Dit houdt in dat het aangevuld en uitgebreid kan worden. Professionals kunnen aanvullende vragen aan het Kennisplatform doorgeven. Twee grote thematische Q&A's die in 2017 zijn opgesteld:

1. Geitenhouderij en gezondheid;
2. Biologische vleeskuikenhouderij en gezondheid.

Een uitdaging bij beide was om dit binnen een lopende besluitvormingsperiode te realiseren. Beide berichten zijn daardoor in ongeveer 2 maanden tot stand gekomen. Dit was mede mogelijk dankzij de kennisbasis die eerder gepubliceerde kennisberichten bieden, bijvoorbeeld om naar te verwijzen voor meer achtergrond.

De Q&A's worden gemaakt in samenspraak met omwonenden en andere stakeholders rond een lokale casus. Hierdoor sluiten de Q&A's erg goed aan op de maatschappelijke vragen en zorgen. Het resultaat is ook goed bruikbaar voor andere gemeenten en provincies.

Q&A Geitenhouderij en gezondheid

Het Kennisplatform heeft een kennisbericht gepubliceerd met vragen en antwoorden (Q&A) over de gezondheidseffecten voor mensen van geitenhouderijen. Omwonenden, huisartsen, GGD en gemeente stelden de vragen vanwege de mogelijke vestiging van een geitenhouderij in de Noord-Brabantse gemeente Gemert-Bakel. De vragen gaan over milieufactoren van geitenhouderijen en gezondheid, Q-koorts, overige dierziekten en reducerende maatregelen/afstanden.

Q&A Biologische vleeskuikenhouderij en gezondheid

De mogelijke vestiging van een biologische vleeskuikenhouderij in Wehl (provincie Gelderland, gemeente Doetinchem) was aanleiding voor veel vragen van omwonenden, GGD en gemeente. Het Kennisplatform heeft die kennisvragen ontvangen via de GGD. De vragen zijn voorgelegd aan experts binnen het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM), Wageningen University & Research (WUR) en het Instituut for Risk Assessment Sciences (IRAS) van de Universiteit Utrecht. Conceptantwoorden zijn besproken met de vraagstellers, waarna een definitieve Q&A gezamenlijk door de zeven organisaties van het Kennisplatform is vastgesteld. De Q&A's gaan over kenmerken van biologische vleeskuikenhouderij, milieufactoren en gezondheid, vogelgriep en overige dierziekten en reducerende maatregelen/afstanden

In 2017 is ook aan drie andere kennisberichten gewerkt:

1. Kennisbericht over geur (gepubliceerd in mei 2017)
2. Kennisbericht over mestbewerking (publicatie volgt in februari 2018)
3. Kennisbericht over oplossingsrichtingen (publicatie verwacht in voorjaar 2018)

Het kennisbericht mestbewerking heeft meer tijd gekost om af te ronden dan was voorzien. Dit werd begin 2018 afgerond. Het kennisbericht oplossingsrichtingen heeft vanuit het symposium in november 2017 input gekregen en de planning is om dit voorjaar 2018 af te ronden.

Kennisbericht Geur beschrijft gezamenlijke boodschap

In een aantal gebieden in Nederland hebben veel mensen klachten en zorgen over geur van veehouderijen. Een deel van deze mensen vraagt zich af of dit effecten heeft op hun gezondheid. Ook vragen mensen zich af hoe het kan dat veehouderijen aan regelgeving en vergunning voldoen terwijl er toch overlast is.

In het algemeen kan geurhinder verstoring van gedrag en activiteiten, en stress-gerelateerde gezondheidseffecten veroorzaken. Hoe ontstaan deze effecten? Is hinder wel een gezondheidseffect? En is iedereen evenveel gehinderd of spelen daar andere factoren een rol bij? Hoe wordt bepaald hoeveel hinder aanvaardbaar is? Zijn de modelberekeningen goed genoeg om de geurbelasting en de geurhinder te bepalen?

Op bovenstaande vragen wordt in het kennisbericht ingegaan. Aan sommige onderdelen is veel overleg vooraf gegaan om te komen tot een boodschap waar alle zeven organisaties achter stonden. Bijvoorbeeld de boodschap of hinder een gezondheidseffect is. Dankzij het grondige werk is het echt een gezamenlijk gedragen kennisbericht geworden. Dit geeft het status. Zo is voor de update van het handboek Gezondheidseffectscreening in 2017 afgesproken dat de tekst uit het kennisbericht leidend is voor het onderdeel veehouderij en geur.

2.2 Reacties op actualiteiten

Er is 70 keer een vraagstelling geregistreerd en beantwoord. Enkele keren leidt de vraagstelling tot een kennisbericht, een memo of een nieuwsbericht. Zo is een aantal keer een bericht gemaakt naar aanleiding van nieuwe publicaties of naar aanleiding van discussies over de kennis in de media. Hieronder een korte beschrijving van die berichten.

Memo 'Hoger risico longontsteking rondom pluimveebedrijf'

Nieuw onderzoek laat zien dat patiënten met een longontsteking in de buurt van een pluimveebedrijf meer pneumokokken in hun keel hebben dan patiënten die niet in de buurt van pluimvee wonen. Pneumokokken zijn bacteriën die een longontsteking kunnen veroorzaken. Experimenteel onderzoek heeft aangetoond dat blootstelling aan fijnstof de afweer tegen deze bacteriën kan verstoren. Door het nieuwe onderzoek wordt het idee ondersteund dat luchtvervuiling

vanuit pluimveehouderijen de meest voor de hand liggende oorzaak is van het verhoogde risico op longontstekingen.

Het Kennisplatform publiceerde een bericht over dit onderzoek om uit te leggen wat het toevoegt aan de bestaande kennis.

Nieuwsbericht over fipronil in eieren

Het in de handel komen van eieren met een hoger fipronil-gehalte dan volgens de Europese pesticide-richtlijn is toegestaan, heeft tot onrust bij consumenten geleid. Het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM) presenteert vragen en antwoorden over de gezondheidseffecten van fipronil. De Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit (NVWA) heeft vragen en antwoorden over de productveiligheid van eieren verzameld. Het Kennisplatform heeft een nieuwsbericht met links gepubliceerd.

11

Q&A colistine resistente bacterieën in kippenvlees

In het tijdschrift “Antimicrobial Resistance and Infection Control” verscheen het artikel: “High prevalence of the mcr-1 gene in retail chicken meat in the Netherlands in 2015” door Schrauwen et al. In deze studie bleek 24,8% van het geteste kippenvlees positief op resistentie tegen het antibioticum colistine. Verschillende organisaties hebben het Kennisplatform benaderd voor verduidelijking van het onderzoek ten opzichte van bestaande kennis. Daarom is een Q&A gemaakt.

Q&A Hepatitis E (genotype 3)

Hepatitis E is een ontsteking van de lever die veroorzaakt wordt door het hepatitis E-virus. In de media verschijnen met enige regelmaat artikelen over hepatitis E en de relatie met de varkenshouderij. Naar aanleiding hiervan hebben verschillende organisaties het Kennisplatform benaderd om meer duidelijkheid te geven over de relatie met de varkenshouderij.

Q&A Aanvullend onderzoek Veehouderij Gezondheid Omwonenden (VGO)

In 2017 zijn aanvullende studies van het VGO onderzoek gepubliceerd. In deze Q&A worden de vragen beantwoord, die naar aanleiding daarvan bij GGD Bureau GMV in Noord-Brabant zijn binnengekomen. Veel vragen gaan over het verhoogde risico op longontsteking en hoe de onderzoeksresultaten gebruikt kunnen worden in specifieke lokale situaties.

2.3 Communicatieproducten

Er zijn vier nieuwsbrieven uitgebracht. Daarnaast is de website doorlopend bijgewerkt. Voor alle producten is tevens de vormgeving uitgewerkt. Hieronder een overzicht van de publicaties op de website.

- 21-12-2017 Nieuwsbrief 9 gepubliceerd
- 19-12-2017 Video en verslag Symposium 2017 gepubliceerd
- 03-11-2017 Meer longontstekingen in de buurt van geitenbedrijven.
Oorzaak nog onbekend
- 02-11-2017 Q&A Aanvullend onderzoek Veehouderij Gezondheid
Omwonenden (VGO)
- 31-10-2017 Q&A Biologische vleeskuikenhouderij en gezondheid
- 27-10-2017 Nieuwe Q&A Hepatitis E (genotype 3)
- 28-09-2017 Nieuwsbrief 8 gepubliceerd
- 27-09-2017 Uitnodiging Symposium Veehouderij en humane gezondheid
3 november 2017
- 25-09-2017 Nieuwe Q&A colistine resistente bacteriën in kippenvlees
- 23-08-2017 Aankondiging symposium Kennisplatform 2017
- 23-08-2017 Nieuwsbericht Fipronil in eieren: Antwoorden op vragen over
normering en gezondheid
- 14-08-2017 Verslag themabijeenkomst Maatschappelijke dialoog
- 24-07-2017 Jaarplan 2017 en jaarverslag 2016 gepubliceerd
- 03-07-2017 Nieuwsbrief 7 gepubliceerd
- 28-06-2017 Presentatie maatschappelijke dialoog te downloaden
- 28-06-2017 Aanvulling Q&A Geitenhouderij en gezondheid
- 16-06-2017 Nieuwsbericht Aanvullende studies Veehouderij en Gezondheid
Omwonenden
- 31-05-2017 Wijziging kennisbericht Fijnstof en endotoxinen
- 23-05-2017 Nieuw Kennisbericht Geur
- 20-04-2017 Nieuw thema en kennisbericht Q&A Geitenhouderij en
gezondheid
- 30-03-2017 Nieuwsbrief 6 gepubliceerd
- 27-03-2017 Memo Hoger risico longontsteking rondom pluimveebedrijf
- 23-03-2017 Nieuwsbericht Themabijeenkomst Fijnstof
- 08-03-2017 Nieuwsbericht Aanbevelingen Nationale Ombudsman over
Q-koortsepidemie
- 08-02-2017 Nieuwsbericht Rapport Volksgezondheid en Veehouderij geeft
toegankelijk overzicht, maar nuance ontbreekt

3 BIJEENKOMSTEN:

KENNIS LATEN LANDEN

3.1 Symposium 2017 “Over onderzoek, samenwerking en toekomst”

Op 3 november 2017 organiseerde het Kennisplatform Veehouderij en humane gezondheid zijn jaarlijkse symposium. Dit jaar was het thema “Over onderzoek, samenwerking en toekomst”.

Het symposium werd gehouden in de Brabanthallen in ‘s-Hertogenbosch. Circa 275 mensen voerden volop discussie en er was inhoudelijke inbreng van alle partijen. In het programma waren 10 interessante workshops opgenomen waar gasten in twee rondes aan deel konden nemen. Bovendien gaven we dit jaar extra aandacht aan matchmaking tussen de gasten en een expert, onderzoeker of spreker over veehouderij en humane gezondheid.

Op de website is een video te bekijken met vlogs van een aantal deelnemers en workshopleiders. Ook is er een verslag op de website gepubliceerd.

3.2 Themabijeenkomsten

In 2017 heeft het Kennisplatform drie themabijeenkomsten georganiseerd. Doel van deze bijeenkomsten was het laten landen van de kennis en achterhalen wat professionals nodig hebben om de betreffende kennisberichten te kunnen gebruiken.

Themabijeenkomst Maatschappelijke dialoog

Op 15 juni organiseerde het Kennisplatform een themabijeenkomst over maatschappelijke dialoog. Bij ambtenaren en andere professionals leven veel vragen over status, impact en structuur van de dialoog. Aan de hand van praktijkervaringen spraken vertegenwoordigers van wetenschap, provinciaal en gemeentelijk bestuur, bedrijfsleven en burgers met elkaar over de rol van een maatschappelijke dialoog bij vraagstukken rondom veehouderij en humane gezondheid.

14

Doel was om er achter te komen welke ervaringen, problemen of hulpvragen bij hen bestaan en op welke manier het Kennisplatform kan bijdragen om hierbij te ondersteunen. Aan de orde kwamen onder meer nut en noodzaak van een ingekaderd proces, timing, kennis versus emoties, en de factor tijd: de dialoog moet een continu proces zijn, maar wanneer start je en wanneer moet je het afsluiten?

Enkele belangrijke boodschappen van de bijeenkomst:

“De dialoog is niet anders dan een goed gesprek tussen mensen. Maar de context waarin het nu wordt toegepast heeft als risico dat de dialoog in het juridische proces getrokken wordt. Dit leidt al snel tot het tegenover elkaar gaan staan (claimgedrag) in plaats van elkaar beter begrijpen en samen zoeken naar oplossingen”.

“Hoe lastig een dialoog ook kan zijn, of hoe verstoord de relaties ook zijn, het is nooit te laat om met een dialoog te starten. Elke oplossing begint met contact”.

“De dialoog is geen éénmalige activiteit maar een voortdurend proces”.

Themabijeenkomst Fijnstof

Op 16 februari kwamen vertegenwoordigers van gemeenten, provincies, rijksoverheid, omgevingsdiensten, GGD'en, bedrijfsleven en kennisinstituten bijeen om te spreken over het kennisbericht over fijnstof. Het Kennisplatform wilde weten of het kennisbericht in deze vorm te gebruiken is in de praktijk en hoe het eventueel beter kan. Daarnaast bood de bijeenkomst ruimte om met elkaar in gesprek te gaan over de dagelijkse praktijk.

De bijeenkomst heeft diverse verbeterpunten opgeleverd voor het Kennisbericht. Daarnaast werd vooral het uitwisselen van ervaringen onderling en het leren van elkaars aanpak erg gewaardeerd. Deelnemers gaven aan dat ze weinig in een dergelijke setting en samenstelling bijeen komen, terwijl die behoefte er wel is.

15

Themabijeenkomst Mestbewerking

Op 26 september praatten ruim 30 lokale beleidsmakers en adviseurs met elkaar over mestbewerking, een actueel en maatschappelijk thema. Met name in Zuid- en Oost-Nederland bevinden mestverwerkingsinitiatieven zich in een impasse. Voorafgaand aan de bijeenkomst werd een concept-kennisbericht mestbewerking toegestuurd aan de deelnemers. De input die tijdens de themabijeenkomst is verzameld, wordt gebruikt om dit kennisbericht aan te scherpen.

Tijdens deze kennisbijeenkomst werden maatschappelijke vragen over micro-organismen, geur en verkeer verzameld. Experts en moderators vanuit het Kennisplatform probeerden met een eerste reactie de vragen nog scherper te krijgen. De aanvullende vragen en informatiebehoeften die zijn verzameld, worden in 2018 in een Q&A beantwoord, die als aanvulling op het kennisbericht mestbewerking zal verschijnen.

4 FINANCIËLE RESULTATEN

Begin 2015 is het Kennisplatform opgericht voor een eerste periode van 2 jaar, gezamenlijk gefinancierd door de Rijksoverheid (Ministeries), decentrale overheden (Provincies en gemeenten) en het bedrijfsleven (LTO, diersectoren en ketenpartijen). Eind 2016 is door de financiers afgesproken dat het jaar 2017 als een volwaardig jaar gefinancierd zou worden, zodat in 2017 een gedegen besluitvorming kon plaatsvinden over de toekomst van het Kennisplatform per 1 januari 2018. In dit jaarverslag worden de uitgaven van 2017 toegelicht.

Verkenning Toekomst Kennisplatform

In 2017 zijn vier vergaderingen met de financiers georganiseerd om de toekomst van het Kennisplatform Veehouderij en humane gezondheid te verkennen. Dit heeft erin geresulteerd dat in september het besluit is genomen om in principe ook in 2018, 2019 en 2020 door te gaan. De financiers hebben nu tot uiterlijk 1 juli 2018 om hun aandeel in de financiering te organiseren.

4.1 Kostenoverzicht 2017

Activiteit / product	Ureninzet	Kosten ureninzet incl. BTW	Materieel incl. BTW	Totaal incl. BTW
Kennisberichten	780	€ 103.318,-	€ 3.774,-	€ 107.092,-
Ad hoc vragen	446	€ 55.608,-	-	€ 55.608,-
Memo's	277	€ 34.075,-	-	€ 34.075,-
Symposium	671	€ 80.331,-	€ 33.500,-	€ 113.831,-
Themabijeenkomst	411	€ 51.714,-	€ 7.500,-	€ 59.214,-
Communicatieproducten	356	€ 36.403,-	€ 1.700,-	€ 38.103,-
Overlegstructuur	720	€ 84.100,-	€ 7.200,-	€ 91.300,-
Management	935	€ 95.118,-	€ 13.563,-	€ 108.681,-
Totalen	4.596	€ 540.667,-	€ 67.237,-	€ 607.903,-

17

4.2 Toelichting op de kosten

In vergelijking met 2016 zijn er in 2017 meer uren geleverd en zijn de materiële uitgaven lager. De inzet voor ad hoc vragen, memo's en themabijeenkomsten is verdubbeld van ruim 500 naar ruim 1100 uur, terwijl de inzet voor kennisberichten, symposium en communicatieproducten gelijk is gebleven op ruim 1800 uur. De inzet voor overlegstructuur is gedaald van 880 naar 720. Dit alles laat zien dat de veranderingen in de organisatie die in hoofdstuk 1 zijn beschreven, zichtbaar zijn in de urenbesteding.

Kennisberichten, ad hoc vragen en memo's

Betreft de uren voor schrijven, overleg en inhuur van een externe penvoerder.

Symposium

Betreft de uren voor voor- en nabereiding, en voor aanwezigheid van Kennisplatform vertegenwoordigers, moderatoren en rapporteurs. Materieel betreft locatie en catering, dagvoorzitter, verslag en materialen.

Themabijeenkomst

Betreft de uren voor voor- en nabereiding van de drie bijeenkomsten in 2017. Materieel betreft locatie en catering.

Overlegstructuur

Dit zijn de uren voor de overleggen van projectteam (6), gecombineerd communicatie- en expertiseforum (2) en hun heisessies (2). Materieel betreft inhuur van Agile samenwerkingsexpert en locatie en catering.

Communicatieproducten

Betreft de uren voor website, vormgeving, nieuwsbrieven en filmpjes. Materieel betreft inhuur voor vormgeving.

18

Management

De ureninzet voor het voeren van secretariaat, inclusief een jaarplan, jaarverslag en contracten en facturen voor de deelnemers. Daarnaast betreft het de ureninzet van het secretariaat voor, tijdens en na de stuurgroepoverleggen (5) en financiersoverleggen (4) en de inzet van de onafhankelijk voorzitter.

Colofon

Het Kennisplatform Veehouderij en humane gezondheid is een samenwerkingsverband van RIVM, Wageningen University & Research, Universiteit Utrecht, ZonMw, GGD GHOR Nederland, Omgevingsdienst NL en LTO Nederland.

Uitgave:

Kennisplatform Veehouderij en humane gezondheid

Tekst:

Bureau Kennisplatform Veehouderij en humane gezondheid

Vormgeving:

Xerox/OBT, Den Haag
RIVM

Bilthoven, mei 2018

Aan deze publicatie kunnen geen rechten worden ontleend.



Rijksinstituut voor Volksgezondheid
en Milieu
*Ministerie van Volksgezondheid,
Welzijn en Sport*



WAGENINGEN
UNIVERSITY & RESEARCH



Universiteit Utrecht



ZonMw



Omgevingsdienst NL


